

Magdalena Janowicz

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra
Sprawozdawczości Finansowej i Audytu
magdalena.janowicz@usz.edu.pl

UJAWNIEŃ NA TEMAT POŁĄCZENIA JEDNOSTEK GOSPODARCZYCH W KONTEKŚCIE OCENY JEGO CHARAKTERU EKONOMICZNEGO

Streszczenie: Ze względu na swój charakter oraz naturę, połączenia jednostek gospodarczych mogą wymagać różnego zakresu ujawnień w zależności od zastosowanych regulacji rachunkowości. Autorka krótko scharakteryzowała złożoność pojęcia „połączenia jednostek gospodarczych”, a następnie przedstawiła podstawowe aspekty mające największy wpływ na dane zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym. Rozważania teoretyczne zostały uzupełnione analizą przypadków praktycznych. Zastosowane metody badawcze obejmują analizę literatury i regulacji prawnych, studium przypadku oraz analizę treści.

Słowa kluczowe: połączenia jednostek gospodarczych, metoda nabycia/przejęcia, cena przejęcia, sprawozdawczość finansowa.

Klasyfikacja JEL: G34, M41.

DISCLOSURES OF INFORMATION ABOUT A BUSINESS COMBINATION IN THE CONTEXT OF THE ASSESSMENT OF ITS ECONOMIC CHARACTERISTICS

Abstract: Taking into consideration the nature and characteristics of a particular transaction, a different scope of disclosures might be required for different types of a business combination, depending on the accounting regulations used. The author outlined the complexity of the term “business combinations” and the main aspects

that have the greatest effect on the information presented in a financial statement. The theoretical part was complemented with a case study. The methodology used involves analysis of literal sources and legal regulations, case study and content analysis.

Keywords: business combinations, purchase/acquisition method, consideration transferred, financial reporting.

Wstęp

Informacje sprawozdawcze muszą mieć dwa rodzaje cech jakościowych: fundamentalne (przydatność, wierna reprezentacja) oraz wzmacniające (porównywalność, sprawdzalność, terminowość, zrozumiałość), aby mogły zostać uznane za użyteczne. Spełnienie tych wymagań ma szczególne znaczenie w przypadku połączenia jednostek gospodarczych¹. Często mają one charakter jednostkowy i nie powtarzają się w kolejnych okresach sprawozdawczych, ale ich wpływ na działalność jednostki połączonej oraz osiągnięte przez nią wyniki finansowe może być dostrzegany nawet kilka lat po połączeniu. Stąd też tak istotna jest ich odpowiednia prezentacja w sprawozdaniu finansowym.

Celem artykułu jest wskazanie szczególnych aspektów związanych z szeroko rozumianymi połączeniami jednostek gospodarczych i ich wpływu na dane liczbowe zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym. Rozważania teoretyczne zostały uzupełnione studium przypadków szczególnych, w którym zaprezentowano sposób prezentacji połączenia jednostek gospodarczych przez trzy spółki publiczne. Zastosowane metody badawcze obejmują analizę literatury i aktów prawnych, studium przypadku oraz analizę treści. Autorka wykorzystwała również metody dedukcji i indukcji oraz syntezy.

1. Połączenia jednostek gospodarczych – zarys problemu

Dla przeciętnego użytkownika sprawozdania finansowego może się wydawać oczywiste, jakie zdarzenie powinno zostać uznane za połączenie jednostek gospodarczych. Artykuł 44a ust. 1 ustawy o rachunkowości (uor) [Ustawa z dnia 29 września 1994 r.] wyraźnie sugeruje odwołania do Kodeksu spółek handlowych (ksh) [Ustawa z dnia 15 września 2000 r.]. W rezultacie można by przyjąć, że połączenie jednostek gospodarczych powinno być tożsame

¹ Dalej określanych mianem połączenia lub transakcji.

z połączeniem spółek, przebiegającym zgodnie z procedurami wynikającymi z ksh. W praktyce odpowiedź na pytanie, czym jest połączenie jednostek gospodarczych, nie jest taka prosta, tym bardziej że w polskich przepisach brak wyraźnie określonej definicji tego pojęcia.

Zgodnie z ksh, połączenie, bez względu na jego formę (przez przejęcie czy zawiązanie nowej spółki [Ustawa z dnia 15 września 2000 r., art. 492, § 1]), skutkuje tym, że dalszą działalność kontynuuje tylko jeden podmiot prawny. Spółki przejmowane lub spółki, których majątek został przeniesiony na spółkę nowo zawiązaną, z dniem połączenia zostają wykreślone z rejestru [Ustawa z dnia 15 września 2000 r., art. 493, § 1]. Jednocześnie należy zaznaczyć, że połączeniom o charakterze prawnym mogą również podlegać jednostki o innej formie organizacyjno-prawnej, na przykład wyższe uczelnie.

Interpretacja prawna połączenia spółek, oparta jedynie na przepisach ksh, nie oddaje jednakże złożoności omawianego zagadnienia. Odniesienia ustawowe z art. 44d uor pozwalają interpretować połączenie znacznie szerzej, obejmując tym pojęciem sytuacje, w których jednostka nabywa zorganizowaną część przedsiębiorstwa. Za formę połączenia można również uznać, ponownie przez odniesienia ustawowe [Ustawa z dnia 29 września 1994, art. 60 ust. 5], powstanie relacji jednostka dominująca – jednostka zależna (połączenie ekonomiczne).

Inne podejście do tego problemu przyjęto w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) nr 3 „Połączenia jednostek gospodarczych” [IFRS 2008]. Zgodnie z nim jest to zdarzenie, w którym jednostka przejmująca obejmuje kontrolę nad jednym lub większą liczbą przedsięwzięć [IFRS 2008, załącznik A]. Definicja ta opisuje zarówno połączenia o charakterze prawnym, jak i ekonomicznym, ale sposób jej sformułowania wyklucza z zakresu MSSF 3 połączenia jednostek pod wspólną kontrolą (PJPWK) [IFRS 2008, § 2].

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można przyjąć, że w rachunkowości na szeroko rozumiane połączenia jednostek gospodarczych składają się:

- połączenia o charakterze prawnym zarówno spółek prawa handlowego, jak i innych jednostek łączących się na podstawie odrębnych przepisów,
- połączenia ekonomiczne,
- nabycie zorganizowanej części lub całości innego przedsiębiorstwa.

Przyjęcie tak szerokiego katalogu zdarzeń za połączenia jednostek gospodarczych wiąże się z ciekawymi implikacjami. Uwzględniając różnice występujące pomiędzy zaprezentowanymi przepisami, można stwierdzić, że niedoprecyzowanie omawianych pojęć skutkuje różnymi wymogami w zakresie ujawnień na temat połączeń jednostek gospodarczych w sprawozdaniach finansowych

zarówno jednostkowych, jak i skonsolidowanych. W rezultacie zdarzenia o podobnym charakterze, w których jedna jednostka nabywa prawa do swobodnego dysponowania aktywami netto innej jednostki, mogą wymagać różnych ujawnień w sprawozdaniu finansowym.

Zgodnie z krajowymi regulacjami rachunkowości, jeżeli połączenie jednostek gospodarczych jest połączeniem o charakterze prawnym, to uor nakłada na spółkę połączoną wymóg zaprezentowania odpowiednich informacji na temat połączenia w dodatkowych informacjach i objaśnieniach. Podobne wymagania nie są stawiane w stosunku do nabycia zorganizowanej części lub całości innego przedsiębiorstwa ani połączeń ekonomicznych. Rozporządzenie w sprawie konsolidacji sprawozdań finansowych nakłada obowiązek zaprezentowania jedynie kwoty wartości firmy/ujemnej wartości firmy, wraz z wyjaśnieniem sposobu jej ustalenia [Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r., załącznik 6]. Można polemizować, czy zastosowane w ustawie sformułowanie „połączenie spółek” obejmuje połączenia ekonomiczne, czy nie. Choć punkt o rozliczeniu połączenia metodą nabycia można interpretować dwojako ze względu na przyjęte słownictwo i brak bezpośredniego odwołania do wykreślenia jednostki przejętej z rejestru sądowego, to struktura punktu dotyczącego ujawnień na temat zastosowania metody łączenia udziałów w połączeniu z zapisami art. 12 ust. 1 i 2 uor, może prowadzić do wniosku, że cały punkt na temat ujawnień powinien być interpretowany jako dotyczący połączeń o charakterze prawnym. Tak też zapisy te są rozumiane w praktyce, co przedstawiono w dalszej części artykułu.

Zdaniem autorki, nawet jeśli ustawodawca nie przyjął w uor szerokiej definicji tego pojęcia na potrzeby dokonania ujawnień, dodatkowe informacje na temat połączeń ekonomicznych, choć niewymagane wprost, i tak powinny zostać zaprezentowane w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych w roku, w którym takie połączenie wystąpiło. W większości wypadków można to uzasadnić ich istotnym wpływem na sytuację finansową i majątkową grupy kapitałowej.

Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 3 wymaga znacznie szerszego zakresu ujawnień niż uor [IFRS 2008, § B64–B67]. Niemniej należy pamiętać, że nie reguluje on PJPWK, w związku z czym podmioty łączące się mogą w miarę dowolnie prezentować zdarzenia tego typu w swoich sprawozdaniach finansowych [IAS 2003, §§ 10–12]. Mają one również dużą swobodę w zakresie decydowania, jakie informacje na temat takiego połączenia powinny być prezentowane oraz w jakiej formie. Mimo że krajowe regulacje wymagają zastosowania w takim wypadku przepisów ustawy o rachunkowości [Ustawa z dnia 29 września 1994, art. 2 ust. 3], nie zawsze jest to przestrzegane w praktyce [Janowicz 2014, s. 101–104].

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można zauważyć, że bez względu na zastosowane regulacje rachunkowości, istnieje grupa zdarzeń, które można określić mianem połączenia jednostek gospodarczych, w stosunku do której obowiązujące przepisy nie wymagają dokonania stosownych ujawnień w sprawozdaniu finansowym.

2. Wycena w wartości godziwej w procesie rozliczania połączenia spółek

Istotny wpływ na sytuację majątkowo-finansową jednostki połączonej mają zasady wyceny zastosowane na potrzeby księgowego rozliczenia połączenia. Najmniej trudności przysparza w tym zakresie metoda łączenia udziałów, wykorzystująca wyłącznie wartości księgowe. W wypadku jej zastosowania wartość majątku „doliczonego” do danych finansowych spółki sporządzającej sprawozdanie finansowe odpowiada wartościom zaprezentowanym w sprawozdaniu finansowym spółki „doliczanej”, z uwzględnieniem odpowiednich wyłączeń [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., art. 44c ust. 1–3]. Należy jednakże pamiętać, że możliwości wykorzystania tej metody księgowego rozliczenia połączenia są znacznie ograniczone. Ustawa o rachunkowości zezwala na jej zastosowanie jedynie w wypadku PJPWK, w regulacjach międzynarodowych zaś jest ona zakazana.

W związku z tym, podstawową metodą wykorzystywaną na potrzeby księgowego rozliczenia połączenia jest metoda nabycia (w MSSF przejęcia), która nakazuje wycenę majątku jednostki przejmowanej w wartości godziwej ustalonej na dzień połączenia (przejęcia kontroli) [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., art. 44b ust. 1; IFRS 3, 2008, § 18].

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że wartość godziwa jako parametr wyceny posiada zarówno zwolenników, jak i przeciwników, jej wady zaś są tematem często poruszanym w literaturze przedmiotu [Frendzel 2011; Mazur 2011; Wójtowicz 2011; Mućko 2012].

Choć wartość godziwa jest ostro krytykowana w przypadku wycen powtarzalnych, trudno znaleźć słowa krytyki w stosunku do jej wykorzystania na potrzeby wyceny majątku spółki przejętej. Co więcej, zastosowanie tej metody wyceny od początku prac nad regulacjami w zakresie połączeń jednostek gospodarczych było uznawane za naturalne i spójne z koncepcją wyceny nowo nabywanych składników aktywów [Business Combinations 1950, s. 300]. W praktyce, uwzględniając charakter tej transakcji, trudno wskazać metodę wyceny, która lepiej wskaże wartość majątku faktycznie nabytego przez jednostkę przejmującą.

W opinii autorki głównym problemem związanym z wyceną nie jest sama wartość godziwa, ale zasady przyjęte do jej ustalania. Im bardziej „baza” przyjęta na potrzeby wyceny odbiega od wartości rynkowej, im więcej szacunków księgowych przyjęto w procesie jej ustalenia, tym większym poziomem subiektywizmu i mniejszym poziomem wiarygodności będzie się wykazywać ustalona wartość składnika majątku podlegającego wycenie. W rezultacie wycena może być podatna na manipulację. Jedynym sposobem na zwiększenie wiarygodności otrzymanych wyników byłoby zaprezentowanie odpowiedniej informacji na temat założeń przyjętych do jej ustalenia. W związku z tym można przyjąć, że odpowiednie regulacje w zakresie sposobu ustalania i prezentacji informacji na ten temat rozwiązałyby co najmniej część problemów.

Ustawa o rachunkowości [art. 44b ust. 4] wskazuje co prawda, jakie wartości można przyjąć za godziwe dla poszczególnych składników majątku, jednakże nie prezentuje szczegółowych metod ich ustalania. Co więcej, zakres ujawnień na ten temat ogranicza się jedynie do wskazania wartości godziwej przejętych aktywów netto w wypadku prawnych połączeń spółek [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., Załącznik 1]. W wypadku połączeń ekonomicznych można przyjąć, że podobna informacja zostanie zaprezentowana przy opisie sposobu ustalania wartości firmy/ujemnej wartości firmy. Należy jednakże podkreślić, że jest to wartość łączna, nieopisująca wartości poszczególnych grup składników majątku spółki przejmowanej. Cała dokumentacja związana z wyceną majątku jednostki przejmowanej nie jest dostępna użytkownikom sprawozdania finansowego, którzy widzą jedynie końcowy efekt rozliczenia w postaci liczb zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Dodatkowe informacje mogą oni znaleźć w wyniku szczegółowej analizy dodatkowych informacji i objaśnień, niemniej są one niepełne. W związku z tym użytkownicy takich sprawozdań finansowych nie mają możliwości oceny słuszności założeń przyjętych na potrzeby wyceny.

Jako słabość krajowych regulacji rachunkowości można by również wskazywać brak wytycznych w zakresie metod stosowanych na potrzeby ustalania wartości godziwej oraz szczegółowych technik i zasad jej ustalania w przeciwieństwie do tego, co zawiera MSSF 13. Niemniej, jak to podkreśla A. Kamela-Sowińska [2006, s. 96–98], hierarchia wartości godziwej nie jest koncepcją nową, a stanowi uregulowanie wcześniej stosowanych technik i sposobów jej ustalania. Można więc zakładać, że podobne metody i techniki wyceny były i są stosowane w praktyce polskich przedsiębiorstw pomimo braku sformalizowania wymogów w ich zakresie.

W kontekście przedstawionych rozważań trafnym wnioskiem mogłoby być stwierdzenie, że użytkownicy sprawozdań sporządzanych zgodnie z MSSF uzyskają informacje lepsze pod względem jakości. Standard MSSF 3 wymaga szerokiego zakresu ujawnień, prezentującego między innymi wartości godziwe głównych grup składników majątku spółki przejętej. Z kolei zasady i metodyka ustalania wartości godziwej zostały zawarte w MSSF 13 „Ustalanie wartości godziwej” [IFRS 2011]. Niemniej także w tym wypadku zastosowane rozwiązania nie są doskonałe – MSSF 3 wyłącza ze swojego zakresu połączenia jednostek pod wspólną kontrolą, które w związku z tym mogą nie być szczegółowo zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym. Ma to szczególne znaczenie dla polskich spółek publicznych, w wypadku których większość połączeń prawnych stanowią PJWPK [Janowicz 2014, s. 98]. Kolejnym mankamentem jest wyłączenie połączeń jednostek gospodarczych z obowiązku zaprezentowania ujawnień na temat wartości godziwej [IFRS 2011, § 91]. W rezultacie, podobnie jak w wypadku sprawozdań finansowych sporządzanych zgodnie z przepisami uor, użytkownicy sprawozdań finansowych zostają pozbawieni części istotnych informacji, które mogłyby być przydatne w lepszej ocenie natury i efektów zawartych transakcji.

3. Cena przejęcia w połączeniu jednostek gospodarczych

Kolejny aspekt, któremu nie poświęca się należytej uwagi w literaturze, to cena przejęcia. Jest to ważny element księgowego rozliczenia połączenia metodą nabycia, gdyż ma istotny wpływ na wartość firmy lub ujemną wartość firmy (zysk z okazijnego nabycia w MSSF) powstałej w wyniku połączenia. Zasady, zgodnie z którymi należy wykazać cenę przejęcia w sprawozdaniu finansowym, zostały zawarte zarówno w krajowych [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., art. 44b ust. 4], jak i międzynarodowych regulacjach rachunkowości [IFRS 2008, §§ 37–38] i odnoszą się do sposobu ustalania wartości składników majątku przekazanych w zamian za majątek spółki przejmowanej. W regulacjach tych nie ma jednakże żadnego zapisu na temat, w jaki sposób określić liczbę składników majątku, które zostaną przekazane².

W wypadku połączeń o charakterze prawnym, cena przejęcia będzie zależała od ustalonego parytetu wymiany akcji/udziałów łączących się spółek,

² Na przykład, przepisy wskazują, jak ustalić wartość akcji, które zostały przekazane w zamian za majątek spółki przejmowanej, ale nie, ile akcji należy przekazać.

który jest elementem planu połączenia. Określa on relację pomiędzy wartością akcji/udziałów spółek łączących się. Ponadto wskazuje, jaką część majątku spółki połączonej będzie posiadał po połączeniu każdy z podmiotów łączących się. W związku z tym wycenie podlegają wszystkie łączące się spółki. O jego ważności może świadczyć to, że ksh nakazuje jego zbadanie przez biegłego rewidenta [Ustawa z dnia 15 września 2000 r., art. 503 § 1].

Kodeks spółek handlowych nie precyzuje, w jaki sposób dokonać wyceny łączących się spółek, w związku z czym na potrzeby ustalenia parytetu wymiany akcji/udziałów wykorzystuje się ogólnie stosowane metody wyceny przedsiębiorstw. Najczęściej dzieli się je na cztery grupy (metody majątkowe, porównawcze, dochodowe oraz mieszane) [Mączyńska 2005]. W wypadku każdej spółki należy dokonać wyboru metody najbardziej właściwej, uwzględniając wady oraz zalety wspomnianych metod, specyfikę działalności jednostek gospodarczych podlegających wycenie, a także ich wielkość [Kamela-Sowińska 1996, s. 154 i n.]. Należy zakładać, że wycena jest dokonywana przez wykwalifikowane podmioty.

Zakładając, że plan połączenia został zbadany przez biegłego rewidenta, można uznać, że założenia przyjęte na potrzeby wyceny łączących się spółek zostały zweryfikowane i w rzetelny sposób prezentują zawartą transakcję. Należy jednakże pamiętać, że ksh dopuszcza możliwość odstąpienia od takiego badania w szczególnych przypadkach, np. łączenia się spółek kapitałowych w trybie uproszczonym lub niektórych połączeń z udziałem spółek osobowych [Ustawa z dnia 15 września 2000 r., art. 503¹ § 1, art. 516 §§ 1, 6–7, art. 520 §§ 1–2]. W takiej sytuacji nie ma gwarancji poprawności przyjętych założeń w zakresie ustalania parytetu wymiany akcji/udziałów.

W odróżnieniu od połączeń prawnych, połączenia ekonomiczne nie są uregulowane przepisami prawa. W ich wypadku cena, którą spółka przejmująca jest gotowa zapłacić za spółkę przejmowaną, jest efektem subiektywnych odczuć. W teorii powinna ona być rezultatem przeprowadzonej wyceny przedsiębiorstwa, jednakże sprawdzenie tego w praktyce, a także weryfikacja przyjętych założeń, są niemożliwe dla użytkowników sprawozdań finansowych. Stąd też istnieje prawdopodobieństwo, że ceny takich transakcji mogą być zawyżone lub zaniżone, co oczywiście ma wpływ na informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym. Sytuacje takie mogą być efektem niezamierzonych błędów lub działaniem celowym. Prawdliwość przyjętych założeń może być zweryfikowana przez rynek, ale dopiero w okresach przyszłych.

4. Informacje na temat połączeń jednostek gospodarczych w sprawozdaniach finansowych spółek publicznych – studium przypadku

Na potrzeby studium przypadku autorka wykorzystała dane zebrane we wcześniejszych badaniach. Do prezentacji w artykule wybrano tylko te przypadki, które zdaniem autorki mogą wskazywać na błędy i/lub niedociągnięcia w przyjętych założeniach dotyczących transakcji połączenia jednostek gospodarczych.

Jako pierwsze autorka zdecydowała się zaprezentować skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej Novian S.A. (notowanej na rynku NewConnect, obecna nazwa SPAC I S.A.) za 2011 rok. Zostało ono sporządzone zgodnie z przepisami uor i zarówno wskazuje na problemy z interpretacją jej przepisów, o których autorka wspomniała wcześniej, jak i podaje w wątpliwość założenia przyjęte na potrzeby przeprowadzania transakcji. We wstępie do sprawozdania finansowego zaznaczono, że w danym roku nie nastąpiło połączenie spółek, także w dodatkowych informacjach i objaśnieniach wyraźnie wskazano, że w danym roku obrotowym nie nastąpiło połączenie jednostek gospodarczych. Niemniej w części poświęconej wartości firmy zaprezentowano dane liczbowe (aktywa netto, cenę nabycia) dotyczące ustalenia wartości firmy związanej z nabyciem udziałów/akcji w pięciu jednostkach zależnych. Świadczy to o braku zrozumienia osób sporządzających sprawozdanie w zakresie tego, jakie zdarzenia są uznawane za połączenia jednostek gospodarczych zgodnie z regulacjami rachunkowości.

Kolejne zastrzeżenia autorki wiążą się z samym nabyciem udziałów/akcji. Łączna wartość przeprowadzonych transakcji wyniosła prawie 148,8 mln zł, ustalana zaś wartość firmy 96,2 mln zł. Są to jedyne informacje zawarte w tym sprawozdaniu finansowym na temat przeprowadzonych połączeń ekonomicznych, w związku z czym nie wiadomo, w jaki sposób ustalono cenę nabycia akcji udziałów.

W tym samym roku dokonano odpisu aktualizującego wartość firmy na łączną kwotę 35,1 mln zł, za podstawę dokonania odpisu przyjmując zmiany w aktywach netto jednostek zależnych. Sprawozdanie nie zawiera informacji na temat korekt wartości udziałów/akcji w tych spółkach. Łączna wartość odpisów aktualizujących tę pozycję aktywów dokonana do 2014 roku wyniosła około 60 mln zł, czyli 62,33% pierwotnie ustalonej wartości firmy. Pomijając niejasne zasady dokonywania odpisów aktualizujących, można się zastanawiać nad trafnością założeń przyjętych na potrzeby ustalenia ceny, którą grupa

Novian S.A. zgodziła się zapłacić za nabyte akcje, biorąc pod uwagę to, że od momentu transakcji do dnia bilansowego upłynęło jedynie osiem miesięcy. Użytkownik tego sprawozdania finansowego, próbujący ocenić charakter ekonomiczny zawartej transakcji, bez wątpienia będzie sobie zadawał pytanie, czy korzyści związane z tymi połączeniami ekonomicznymi faktycznie były wystarczającą podstawą do ustalenia zbyt wysokiej, jak wynikałoby to ze sprawozdania finansowego, ceny nabycia.

Kolejne analizowane skonsolidowane sprawozdanie finansowe zostało sporządzone przez grupę kapitałową Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A. (spółka indeksu WIG30, sporządzająca sprawozdanie zgodnie z MSSF) i dotyczyło 2014 roku. Zostały w nim ujawnione informacje na temat nabycia nowej jednostki zależnej (MR Bogdanka Sp. z o.o.), za której udziały jednostka dominująca zapłaciła 5 tys. zł. Ustalona na potrzeby rozliczenia połączenia wartość godziwa przejętych aktywów netto przekroczyła 1 mln zł, co trudno wytłumaczyć rodzajem działalności prowadzonym przez nabytą spółkę³. Powstały zysk z okazynego nabycia został odniesiony na wynik finansowy.

Zaprezentowane informacje pozwalają jedynie na stwierdzenie, że głównym czynnikiem, który wpłynął na ustalenie tak wysokiego zysku z okazynego nabycia, była znaczna wartość godziwa rzeczowych aktywów trwałych. Przyczyn tej sytuacji można się jedynie domyślać. Jednocześnie można się zastanawiać nad naturą samej transakcji. Nie wiadomo, w jaki sposób ustalono kwotę, za którą nabyto akcje. Można przypuszczać, że ustalono ją na poziomie nominalnej wartości kapitału zakładowego, ale nie można tego stwierdzić z całkowitą pewnością. Czy tak duża różnica pomiędzy ceną przejęcia a wartością godziwą przejętych aktywów netto jest wynikiem różnicy pomiędzy wartością księgową i godziwą majątku spółki przejmowanej? Jeżeli tak, to z czego wynikają te różnice? Czy są one efektem niedoszacowania wartości majątku posiadanego przez spółkę przejętą? Jeśli tak, to czemu nie zostało to uwzględnione przynajmniej pośrednio w przekazanej zapłacie? Wątpliwości zakresie tej transakcji można mnożyć.

Ostatnią z zaprezentowanych grup kapitałowych jest Eurocash S.A. (spółka indeksu WIG30, sporządzająca sprawozdania finansowe zgodnie z MSSF), notowana na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. W jej sprawozdaniu za 2014 rok zawarto informacje na temat nabycia jednostek zależnych (przez jednostki zależne od jednostki dominującej) oraz wspomniano połączenie jednostki dominującej z jej jednostką zależną.

³ Nabyta spółka prowadzi działalność w zakresie remontów, regeneracji oraz świadczenia usług wykonywania konstrukcji stalowych.

Szczegółowe informacje na temat ujęcia PJPWK nie zostały zaprezentowane w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym, w związku z czym autorka postanowiła sprawdzić ujęcie tego zdarzenia w sprawozdaniu jednostkowym Eurocash S.A. Zgodnie z zaprezentowanymi w nim informacjami, jednostka sporządzająca sprawozdanie finansowe wyceniła wartość majątku spółki, z którą się połączyła (Tradis Sp. z o.o.), w wartości księgowej (przejętej ze skonsolidowanego sprawozdania finansowego). Niemniej za zasadne uznano jednoczesne ujawnienie wartości firmy z tego połączenia, argumentując to rozszerzeniem kanałów dystrybucji artykułów spożywczych oraz chemiczno-kosmetycznych [Eurocash 2014, s. 108]. Podejście takie nie wykazuje zbieżności z żadną istniejącą metodą księgowego rozliczania połączenia spółek ani ze wspomnianymi już przepisami ustawy o rachunkowości, która nakazuje wykorzystanie w takich wypadkach polskiego prawa bilansowego. Można oczywiście twierdzić, że ujmowanie takich transakcji w jednostkowym sprawozdaniu finansowym ma małe znaczenie w wypadku jednostek sporządzających skonsolidowane sprawozdania finansowe, gdyż ich efekt byłby eliminowany ze skonsolidowanego sprawozdania finansowego poprzez korekty konsolidacyjne. Niemniej należy pamiętać o sytuacjach szczególnych, w których połączenie wszystkich jednostek zależnych z jednostką dominującą kończy istnienie grupy kapitałowej.

Z trzech połączeń o charakterze ekonomicznym, które zostały zaprezentowane w skonsolidowanym sprawozdaniu spółki Eurocash S.A., za szczególnie ciekawe można uznać dwa. Pierwsze dotyczy nabycia udziałów w spółce Service FMCG Sp. z o.o. przez jedną z jednostek zależnych od Eurocash S.A. Ustalona na dzień przejęcia kontroli wartość godziwa przejętych aktywów netto była liczbą ujemną (–8,1 mln zł), w związku z czym ustalona wartość firmy przewyższała cenę nabycia (61,3 mln zł) i wyniosła 67,4 mln zł. Jednocześnie należy wskazać na pewną nieścisłość w tym sprawozdaniu. Kwota umieszczona w rozliczeniu połączenia w pozycji „Nabyte aktywa netto” wynosi –8,11 mln zł, wiersz zaś niżej w pozycji „Wartość nabytych aktywów netto” podano kwotę –6,1 mln zł, i to ona została uwzględniona przy ustalaniu wartości firmy. Sprawozdanie finansowe nie zawiera wyjaśnienia rozbieżności w przedstawionych wartościach.

Drugie połączenie wiąże się z nabyciem 51% akcji spółki PayUp Polska S.A., które w rezultacie doprowadziło do zwiększenia udziału Eurocash S.A. do 100%. Nabyte aktywa netto wyceniono na –2,6 mln zł, wartość przekazanej zapłaty zaś wyniosła 2,7 mln zł. Przy ustaleniu wartości firmy, która wyniosła ostatecznie 5,7 mln zł, uwzględniono wartość posiadanych wcześniej udziałów (435,2 tys. zł).

Analizując zaprezentowane transakcje, można się zastanawiać nad ich sensem ekonomicznym. Czy jednostka przejmowana, której aktywa netto były ujemne, gwarantuje wpływ przyszłych korzyści ekonomicznych, który uzasadnia wykazanie wartości firmy? Czy powinna ona pojawić się w sprawozdaniu finansowym we wskazanej kwocie? Zasadność takiego sposobu rozliczenia połączenia budzi wątpliwości w zakresie warunków zawartej transakcji. Zmusza ona również do zastanowienia się, czy oczekiwane przyszłe korzyści ekonomiczne z połączenia uzasadniają wykazanie wartości firmy w takiej wartości, jak uczyniła to wspomniana spółka.

5. Ujawnienia na temat połączeń spółek – czy więcej znaczy lepiej?

Dokonana analiza aktów prawnych dowodzi, że obowiązujące regulacje nie są doskonałe. Braki można dostrzec zarówno w zakresie wymagań stawianych przepisami uor, jak i MSSF. W kontekście przedstawionych rozważań można by dojść do wniosku, że rozwiązaniem zaakcentowanych problemów byłoby:

- uściślenie pojęcia „połączenie spółek/jednostek gospodarczych” i ujednolicenie rozwiązań stosowanych w przepisach,
- rozszerzenie zakresu ujawnień na temat szeroko rozumianych połączeń jednostek gospodarczych w sprawozdaniu finansowym.

Niewątpliwie bardzo korzystne byłoby uporządkowanie kwestii terminologicznych i określenie w regulacjach krajowych, jakie zdarzenia są uznawane za połączenia jednostek gospodarczych w rachunkowości. Żeby osiągnąć ten cel, nie jest konieczne wprowadzenie osobnego standardu dotyczącego połączeń spółek. Odpowiednią definicję wystarczy zawrzeć w art. 3 ust. 1 uor wraz z pozostałymi definicjami.

W następnej kolejności należy sobie postawić pytanie, czy zwiększenie ilości informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym rzeczywiście zwiększy jego użyteczność? Autorka zgadza się tutaj z opinią S. Hońko [2015, s. 240], że zwiększenie liczby ujawnień nie zwiększa użyteczności sprawozdań finansowych. Kluczem do sukcesu w tym wypadku jest umiejętność określenia, które informacje są najważniejsze dla użytkownika sprawozdania finansowego i pozwalają mu sformułować opinię na temat zdarzeń zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Za takie bez wątpienia można uznać ogólne informacje o połączeniach ekonomicznych, które nastąpiły w danym roku obrotowym. Zdaniem autorki, można by również rozważyć zaprezentowanie częściowych informacji o metodach ustalenia wartości

godziwej na potrzeby rozliczenia połączenia metodą nabycia. Obejmowałyby one ogólny zapis na temat tego, jaka część majątku spółki przejmowanej została wyceniona za pomocą wartości szacunkowych (trzeci poziom wartości godziwej), oraz krótko charakteryzowałaby założenia przyjęte na potrzeby dokonanej wyceny.

Jednocześnie można przyjąć, że odpowiednie działania mające na celu podniesienie wiarygodności informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym powinny zostać wykonane już na wstępnych etapach funkcjonowania systemu rachunkowości (gromadzenie danych). Niezbędne jest wypracowanie nie tylko określonych metod i procedur w zakresie wyceny przejmowanego majątku, ale także odpowiednio systemu ich kontroli. System taki może być dodatkowo wykorzystywany dla tych transakcji, w których nie istnieją zewnętrzne formy zapewnienia odpowiedniego stopnia wiarygodności ustalonych wartości (np. badanie planu połączenia i parytetu wymiany przez biegłego rewidenta). Można jednocześnie przypuszczać, że trafność przyjętych założeń zostanie w większości wypadków zweryfikowana przez rynek, jak to się stało w przypadku Novian S.A.

Zakończenie

Zagadnienia przedstawione w artykule stanowią jedynie zarys dość poważnego, zdaniem autorki, problemu związanego z zawartością sprawozdań finansowych spółek połączonych. Jak już kilkakrotnie podkreślono, żadne z obowiązujących regulacji nie są w tym zakresie perfekcyjne.

Ustawa o rachunkowości ogranicza zakres informacji o połączeniach do minimum. Co więcej, brak sprecyzowania pojęć w niej zawartych powoduje, że zdarzenia o podobnych efektach ekonomicznych są prezentowane z różnym stopniem szczegółowości. Może to mieć wpływ na ocenę ujętych w nich połączeń jednostek gospodarczych.

Rozwiązaniem problemu nie są również przepisy MSSF 3. Jak to pokazano na przykładzie Eurocash S.A., brak uregulowań na temat PJPWK skutkuje niekiedy pełną dowolnością w ich prezentowaniu w sprawozdaniu finansowym [Janowicz 2014]. W rezultacie nie sprzyja to zapewnieniu porównywalności sprawozdań finansowych. Kolejny problem wiąże się z wykluczeniem połączeń jednostek gospodarczych z zakresu zdarzeń wymagających ujawnień na temat wartości godziwej. W takim wypadku trudno zweryfikować naturę transakcji, w których występuje znaczna rozbieżność pomiędzy przekazaną zapłatą a przejętymi aktywami netto, jak w przypadku „Bogdanki”.

Kolejnym aspektem omówionych zagadnień jest brak przepisów regulujących zasady ustalania cen w transakcjach nabywania innych jednostek gospodarczych w tych przypadkach, w których nie dochodzi do połączenia prawnego. Zdaniem autorki, w takich sytuacjach odpowiedzialność za właściwe ustalenie warunków transakcji spoczywa na stronach w nią zaangażowanych. Powinny one wykazać się profesjonalizmem, a w swoim działaniu kierować się zasadami etyki i dążyć do przyjęcia takich warunków zawieranych transakcji, aby jak najlepiej oddawały one jej charakter.

Poszukując rozwiązań wskazanych problemów, należy pamiętać, że zwiększanie liczby ujawnień wymaganych w sprawozdaniach finansowych niekoniecznie jest najlepszym wyjściem z tej sytuacji. Znacznie lepszym sposobem może się okazać krytyczne podejście do tego, co jest pokazywane w sprawozdaniu finansowym, i ograniczenie się do informacji najbardziej istotnych.

Bibliografia

- Business Combinations*, 1950, Accounting Research Bulletin, no. 40, s. 299–301.
- Eurocash, 2014, *Jednostkowy raport roczny za 2014 rok*, <http://ir.notoria.pl/> [dostęp: 20.01.2016].
- Frendzel, M., 2011, *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Hońko, S., 2015, *Nadmiar informacji w sprawozdaniu finansowym – możliwe kierunki reform*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 388, s. 238–245.
- IAS, 2003, International Accounting Standard 8 *Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors*, IFRS Foundation, <http://www.ifrs.org> [dostęp: 20.01.2016].
- IFRS, 2008, International Financial Reporting Standard 3 *Business Combinations*, IFRS Foundation, <http://www.ifrs.org> [dostęp: 20.01.2016].
- IFRS, 2011, International Financial Reporting Standard 13 *Fair Value Measurement*, IFRS Foundation, <http://www.ifrs.org> [dostęp: 20.01.2016].
- Janowicz, M., 2014, *Metody księgowego rozliczenia połączeń jednostek pod wspólną kontrolą w praktyce polskich spółek publicznych sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z MSSF*, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 71, s. 97–108.
- Kamela-Sowińska, A., 1996, *Wartość firmy*, PWE, Warszawa.

- Kamela-Sowińska, A., 2006, *Wycena przedsiębiorstw i ich mienia*, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości, Poznań.
- Mączyńska, E., 2005, *Wycena przedsiębiorstw*, SKWP, Warszawa.
- Mazur, A., 2011, *Wartość godziwa – potencjał informacyjny*, Difin, Warszawa.
- Mućko, P., 2012, *Wycena w wartości godziwej w świetle asymetrii informacji i potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań finansowych*, Studia Ekonomiczne – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 125, s. 87–95.
- Opublikowane skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych spółek publicznych, uzyskane poprzez system Notoria: Novian S.A., Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A., Eurocash S.A., <http://ir.notoria.pl/> [dostęp: 20.01.2016].
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych, Dz.U. nr 169, poz. 1327 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 1030 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.
- Wójtowicz, P., 2011, *Czy wartość godziwa zastąpi koszt historyczny*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, nr 861, s. 41–54.